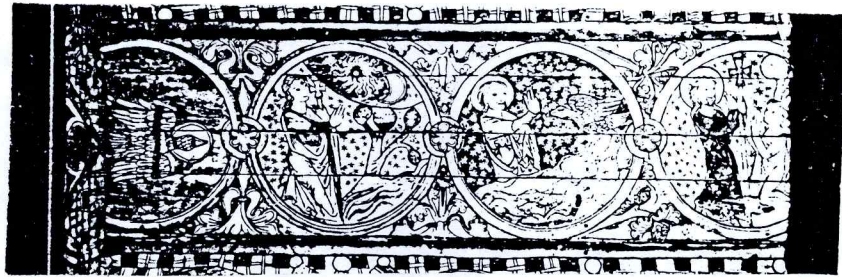

Seminaroppgave
Al-taket - Genesis

Høsten 1991

Sol. Berg

Genesisbildene i Al-taket

Bibelens skapelsesmyte, Genesis, består av 2 deler. Det er den eldre Jahvisten som stammer fra ca 900 f.K og det yngre Presteskriftet fra ca 550 e.K.

I Al-taket er Genesis fremstilt innenfor 4 medaljonger og viser følgende scener.

1. Guds ånd svever over vannene.
2. Gud skaper sol og måne.
3. Gud skaper det vegetative liv på jorden.
4. Gud skaper Adam og Eva.

Det første bildet referer til kap. 1:2 der jorden var øde og tom og Guds Ånd svevet over vannene. Vi ser en due som fyller mesteparten av medaljongen.

Bilde nr. 2 referer til 1:3-5 der Gud skaper sol og måne og vers 6-18 der lys og mørke blir skapt, og jord og planter skiller seg fra vannet. Tidsbegrepet blir også innført nå.

Gud fremstilles som en yngling med lyst, bølget hår og korsstav. Han er iført kjortel og kappe, men har ingen glorie og holder hånden frem i en velsignelsesgest. Et avgrenset felt av medaljongen har et rent mørkt felt med en sol som det kommer flammer ut fra og en lysende måne. Det er også et stilisert tre og antydning til landskapshevelse på bildet. Både Skaperen og treet har stjernebakgrunn.

Bilde nr. 3 referer til versene 19-25. Skapelsen av alt vegetativt og animalsk liv på jorden er redusert ned til et stykke knudret landskap og en fugl. Gud fremstilles som en eldre mann med skjegg og glorie og med hånden i velsignelsesgest. Bakgrunnen er full av stjerner.

Bilde nr. 4 referer til versene 26-31 der Gud skapte mennesket i sitt bilde, mann og kvinne skapte han dem. Gud er nå fremstilt i bare kjortel, men har langt, bølget hår, skjegg, glorie og korsstav. Foran ham står 2 nakne menneskeskikkelser på kne og med armene løftet mot Skaperen. Bak de disse 2 er det et stilisert tre og bakgrunnen har stjernetepe.

Jeg skal nå prøve å se litt på hvilke motiver Al-takets maler har brukt for å gjenfortelle Genesis, hvor disse eventuelt kan ha sin opprinnelse både i skriftlige

kilder, geografisk opprinnelse og i hvilket tidsrom disse mer eller mindre faste motivene oppsto. Jeg skal også se på hvor disse motivene ble brukt.

Starter vi med den første medaljongen så vet vi at ved konsilet i Nikea i år 325 e.K. ble det bestemt at den Hellige Ånd skulle fremstilles v.h.a. en due med oblat eller strå i nebbet. I Genesis 1:2 nevnes ikke duen spesielt, men etter år 325 er det vanlig å fremstille Guds Ånd på denne måten.

Når det gjelder skriftlige kilder til duen generelt, så finner vi den i 1.Mosebok 8:8-12. Der sender Noa ut duen for å se om det finnes tørt land.

3.Mosebok 12:6-8 gjør rede for hvilke offerdyr som skal ofres ved templet etter kvinners fødsler. Dette er loven for alle jødiske kvinner, og i Lukas 2:24 fortelles det at Maria utfører denne handlingen og har med et par turtelduer eller et par dueunger.

Duen benyttes vanligvis som fredssymbol på graver og i sarkofagkunsten. Men på det tidligste tidspunkt er det vanskelig å avgjøre hvorvidt det dreier seg om kristen eller pagan kunst. Den hadde samme funksjon også innenfor Isismysteriene. I katakombekunsten var den symbol på saligheten og det å komme inn i himmelen. Duen fremstilles da gjerne med en kvist eller et palmeblad i nebbet.

Fra det 6. årh. vises den i forbindelse med pinsebudskapet eller når det skjer undere. Duen er selvsagt med i fremstillinger av Marias besøk i tempelet med Jesus etter fødselen, ved Marias himmelfart og ved dåpsscener.

I Maria Maggiore fra år 430, er duen med i forbindelse med Marias bebudelse, og i San Marco i Venedig - siste halvdel av 1000-tallet svever duen over vannene i Genesisfremstillingen. I illuminasjonskunsten har den ofte plass over korset, særlig etter år 1000.

I medaljong nr. 2 er Skaperen fremstilt som en ungdom. I middelalderens bibelforståelse sammenblandes ofte Gud og Kristus. Svært mange steder finner vi Guds tilstedeværelse i form av en utstrakt hånd eller arm. Den omgis av en strålekrans og fingrene har velsignelsesgest. Dette motivet kommer ganske tidlig, men er i bruk langt utover middelalderen. Guds hånd som kommer ut av en sky, kan også være et bilde på treenigheten.

Men vi finner også Faderen fremstilt i menneskeskikkelse som en slags Zevs fra antikken. Iflg. Hjalmar Torp skiller tidligkristen kunst seg fra hedensk kunst bare veed emnet, ikke i stil. Den overtok sitt formspråk fra den samtidige kunsten på stedet. Utbredelsen av Gud i

menneskeskikkelse kommer med enkelte unntak først på 800-tallet og da ofte iført hvite gevanter. Da hentydes det til Kristi ord "den som ser meg, den ser Faderen". Men i mosaikken i Maria Maggiore fremstilles Faderen med mørkt tøy. Mot slutten av 1100-tallet blir Faderen også avbildet som olding med langt hår og skjegg.

Det er heller ikke uvanlig at Faderen fremstilles som majestet – en overføring av keiserverdigheten som kanskje kan forsvares ut fra Essaias 6:1. Der står det at Essaias så Herren sitte på en høi, høi trone og slepet på hans kåpe oppfylte tempelet. I 2. Mosebok 24:10 sies det at Israels Gud oppholder seg på et gulv av gjennomskinnelig safirsten.

Som oftest er Gud fremstilt med glorie. Korsglorien var i utgangspunktet forbeholdt Skaperen, men det synes som om denne tradisjonen løses opp eller ikke blir holdt i hevd. Bakgrunnen til gloren finner vi muligens i keiserens bruk av gullstøv i håret ved offentlige anledninger. Når belysningen var riktig, skapte gullstøvet lett illusjon av glorie. På medaljonger som viser keiser Konstantin (285–337), kan vi se at det er en glorielignende runding over hodet hans. Grabar peker også på den antikke kunsten og tidlig kristen kunsts likhet i former og motiv. Det er en direkte overtakelse av tidligere uttrykksformer – f.eks. måten å stå på, sittestillinger o.l. Men p.g.a. denne direkte assimilasjonen trenger vi ofte bl.a. årstall for å avgjøre hvorvidt det dreier seg om pagan eller kristen kunst.

Skaperen bærer også korsstav. I Al-taket har den form av et gresk kors. Korset kom tidlig i bruk. Det er funnet kors i et privat bønnekapell i Herculaneum som ble ødelagt ved Vesuvs uttbrudd i år 79 e.K. Det er også funnet kors i graver utenfor Jerusalem som inneholdt mynter fra år 40 e.K. – altså bare et ti-år etter Kristi død.

Motivet i den 4. medaljongen viser til 1:26–31 der Gud skaper mennesket i sitt bilde. Om denne delen av skapelsesmyten er valgt bevisst eller ikke, se det vet vi ingenting om. Vi finner flere billedlige fremstillinger av skapelsen der det er valgt den andre delen av menneskets tilblivelse, 2:7 og 18–25. Ser vi f.eks. på mosaikken i San Marco fra sent 1000-tall, finner vi at Gud former Adam av jord. Det samme motivet finner vi hogd ut på Ekebyfonten på Gotland et sted mellom år 1150 og 1200. Iflg. Torkel Eriksson er dette en noe alderdommelig genesisikonografi. I tillegg følger den en ren tidlig-kristen tradisjon. På et romersk antikt arbeid innenfor sarkofagkunsten er det Prometheus som former en menneskeskikkelse av jord.

Andre skapelsesfremstillinger i kristenkunsten. Iflg. Aina Trotzig har skapelsesmyten alltid inntatt en sentral

plass i den kristne religion. Det 4. Laterankonsil i året 1215 dogmatiserte læren om skapelsen. Men når det gjelder skapelsens plass innenfor den aller tidligste billedkunsten, så er den dårlig representert. Først på 600-tallet tas motiver fra de 7 skapelsesdagene i bruk. Et av de tidligste er i Pentatauken fra Tour (Ashburnhampentatauken). Illuminasjonskunsten tar skapelsesmyten i bruk fra 1000-tallet, og vi finner det i initialene til 1. Mosebok i Tornaibibelen fra år 1084.

Senere i middelalderen blir motivene også brukt i monumentalkunsten som f.eks. i Chartres, nordre portal der en løve, et lam og en geit representerer dyrene, og et fikentre og 3 planter representerer det vegetative. I Laon er Skaperen avbildet sittende i dyp refleksjon idet han skiller mørket og lyset. Fingrene forteller hvor lang tid han bruker på skapelsen. Begge fremstillingene kan tidfestes til 1200-tallet. Andre eksempler er glassmaleriene i St.Chapelle, bronsedørene i St.Zeno i Verona fra ca år 1100.

I Al-taket ser vi at Skaperen ikke fremstilles i et fast aldersmønster. Dette kan forklares ut fra middelalderens oppfatning av Kristus som medskaper. Men vi må skille mellom den eldste og yngste delen av middelaldertiden. En annen oppfatning var parallelliseringen av GMT og NT der gammeltestamentariske hendelser, personer og innretninger utgjør forbilder til motsvarende hendelser i nytestamentet. Doktrinen gikk ut på at Gud ønsket å se alle ting ut fra evighetens perspektiv. GMT og NT skulle derfor utgjøre et komplett harmonisk hele der GMT antyder NY. Et eks. på dette er Matteus 12:40 som sier at slik som Jonas var 3 dager og 3 netter i hvalfiskens buk, slik skal menneskesønnen være 3 dager og 3 netter i jordens skjød.

Vi kjenner til at det eksisterte modellbøker med religiøse motiver. Den islandske tegnebok er et godt eksempel på disse. Vi bør vel derfor regne med at den som dekorerte dette taket har hatt et slikt sett med forbilder til hjelp. Harry Fett mener dessuten at Al-takets utsmykning kan ha vært inspirert ut fra øst-engelske motivbruk og uttrykksform og viser til Håkon IV (1204 - 1263) nære kontakt med Henrik III av England og Matteus av Paris.